

Відгук

офіційного опонента – доктора педагогічних наук, професора

Тернопільської Валентини Іванівни про дисертацію

Сойчук Руслани Леонідівни «Теоретико-методичні засади виховання національного самоствердження в учнівській молоді», представлену на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.07 – теорія і методика виховання

Сучасність вимагає глибокої модернізації освітньої політики у напрямі національно-патріотичного виховання дітей і молоді. Характерною особливістю становлення молодого покоління є виховання у нього національного самоствердження, що виявляється в усвідомленні себе членом української нації, прагненні до духовно-морального самовдосконалення, готовності відстоювати національні інтереси української держави. Зазначене повною мірою знайшло своє підтвердження в Указі Президента України «Про стратегію національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016-2020 роки». При цьому Педагогічна Конституція Європи серед основних завдань педагога визначає формування повноформатного суб'єкта європейського процесу – людини глибоких знань і культури, носія гуманістичної філософії й моралі, національних і загальнолюдських цінностей, виховання вмінь, потреб та прагнення їх реалізації. Отже, актуальність представленого дослідження знаходиться в контексті реалізації суспільних, науково-теоретичних й практичних потреб в обґрунтуванні, розробці та експериментальній перевірці структурно-функціональної моделі виховання національного самоствердження учнівської молоді.

У світлі сказаного, проблема, яку взялася науково вирішувати дисертантка, вбачається гостро актуальною, необхідною й доцільною. Це підтверджується низкою визначених автором суперечностей, зокрема, між наявністю в українському суспільстві розмаїття культур і традицій та потребою розвитку української національної ідентичності, національних

цінностей і захисту інтересів української нації як основи ствердження Української держави в умовах сьогодення; актуалізованим запитом держави на виховання національного самоствердження зростаючої особистості та відсутністю єдиної цілісної системи такого виховання, недостатністю теоретичного обґрунтування цього процесу; високим виховним потенціалом позаурочної діяльності ЗНЗ з виховання національного самоствердження в учнів та його неповною реалізацією, зокрема щодо створення демократично-сприятливого виховного середовища й надання відповідного змістово-методичного забезпечення.

Грунтовний аналіз наукової літератури, глибоке усвідомлення проблеми дослідження дозволили здобувачці досить коректно визначити науковий апарат дослідження, зокрема, сформулювати його мету й завдання, обґрунтувати концепцію, що й уможливило оптимальне визначення загальної стратегії наукового пошуку.

Одержанню вірогідних результатів сприяло застосування відповідного наукового інструментарію, який складається із вдало підібраних автором методів наукового пізнання: теоретичних, емпіричних, педагогічного експерименту та методів математичної статистики. Як бачимо, вибір методів дослідження зумовлений поставленою метою й відповідає завданням, які вирішуються автором, що дає змогу здійснити комплексний аналіз предмету дослідження.

Найбільш суттєвими результатами дослідження, що містять новизну вважаємо такі: визначено сутність виховання національного самоствердження в учнівської молоді як організовану суб'єкт-суб'єктну взаємодію, спрямовану на духовний розвиток особистості учня, його позитивних національних почуттів та національно-особистісних цінностей, що становлять внутрішню основу готовності до національного самоствердження; обґрунтовано структурно-функціональну модель виховання національного самоствердження в учнівської молоді у позаурочній діяльності ЗНЗ в цілісності цільового, концептуального,

теоретичного, діагностичного, формувального та результативного блоків; визначено критерії (когнітивний, емоційно-ціннісний, рефлексивно-вольовий, практично-діяльнісний) з відповідними показниками та рівні (активно-конструктивний (високий), рефлексивно-позитивний (достатній), ситуативно-мінливий (середній), негативно-пасивний (низький)) вихованості національного самоствердження учнівської молоді; обґрунтовано методика виховання національного самоствердження в учнівської молоді.

До переваг дисертаційної роботи Сойчук Р.Л. можна віднести її безсумнівне практичне значення, яке полягає у впровадженні діагностичного інструментарію щодо виявлення рівнів вихованості національного самоствердження учнівської молоді, методики виховання національного самоствердження в учнів у практику роботи ЗНЗ; змістово-методичного забезпечення процесу виховання національного самоствердження в учнівської молоді у позаурочній діяльності, що відображено в: інтерактивній програмі виховання учнівської молоді «Через національне самоствердження до процвітання», навчально-методичному посібнику «Виховання національного самоствердження в учнівської молоді: теорія і методика»; орієнтовній програмі діяльності клубу «Самодостатня особистість – громадянин Української держави», програмі семінару для вчителів «Виховуємо національне самоствердження в особистості», програмі роботи класних керівників «Школа виховання національного самоствердження в особистості», методичних рекомендаціях щодо вдосконалення процесу виховання національного самоствердження в учнів.

Дисертація ґрунтується на багатій джерельній базі. Автором проаналізовано 704 наукових джерел (із них 24 – іноземними мовами), в яких досліджувана проблема характеризується під кутом зору різних галузей науки, що створює передумови для системного висвітлення теми. Підвищенню ступеня обґрунтованості отриманих результатів сприяло використання у процесі дослідження робіт вітчизняних і зарубіжних авторів (дисертації, монографії, публікації у періодичних виданнях тощо).

Структура дисертаційної роботи є виваженою та логічною: від розгляду теоретико-методологічних засад до обґрунтування й розробки структурно-функціональної моделі виховання національного самоствердження учнівської молоді та її експериментальної перевірки.

У першому розділі роботи здійснено ґрунтовний аналіз досвіду виховання національного самоствердження в історичній ретроспективі, а саме праць Г. Ващенка, М. Грушевського, С. Русової, І. Огієнка, Я. Чепіги й до сучасності (П. Вербицька, П. Кендзьор, О. Сухомлинська, К. Чорна, О. Бескоровайна, І. Станевич, Г. Пустовіт та ін.). На основі аналізу базових методологічних концепцій досліджено, що в центрі уваги учених упродовж багатьох віків були актуальні питання виховання свідомого громадянина держави та його особистісне самоствердження; при цьому особистість розглядалася з позиції антропоцентризму. Надалі наповнюючись національним контентом, у сучасній науці цей напрям визначається як національне самоствердження особистості.

Варто відзначити ґрунтовну психологічну складову першого розділу дисертації, що містить аналіз фундаментальних праць Б. Ананьєва, Л. Божович, Б. Братуся, І. Беха, А. Маслоу, М. Рокича, С. Рубінштейна, Ж. Піаже, К. Роджерса, Е. Фромма, М. Боришевського та ін. щодо здатності людини діяльнісно самореалізуватися, ідентифікуючи себе з іншими представниками національної спільноти, поводитися згідно зі сформованою «Я-концепцією», усвідомлювати свою належність до нації, близькість і спорідненість із нею, що надає їй можливість самостверджуватися.

У процесі обґрунтування провідного феномену дослідження «національне самоствердження», автор здійснює дефініційний аналіз категорій «цінності», «національні цінності», «національно-особистісні цінності», «самоствердження».

У другому розділі роботи розкрито сутність та структуру національного самоствердження учнівської молоді як інтегрованої властивості-цінності, що виявляється у сформованості позитивної

національної ідентичності особистості, за допомогою якої вона реалізує свою громадянську позицію, та визначається відданістю Батьківщині, відповідальністю перед своєю нацією, повагою до всіх етносів, які становлять український народ, прагненням до морального самовдосконалення та готовністю солідарно відстоювати і захищати національні інтереси Української держави.

Використовуючи методологічну роль поняття «національне самоствердження», дослідницею успішно обґрунтовується його функціональна специфіка, що дозволило виокремити змістові компоненти, критерії, показники. Можна погодитися з розробленим автором критеріальним інструментарієм щодо визначення рівнів вихованості національного самоствердження учнівської молоді, що містить когнітивний, емоційно-ціннісний, рефлексивно-вольовий, практично-діяльність критерії.

Р.Л. Сойчук в логічній послідовності запропоновано програму вивчення вихованості національного самоствердження учнівської молоді. Слід відзначити широкий спектр методик-індикаторів, якими дисертантка керувалася, як-от: тест А. Маркова, «Яка Я особистість», «Незакінчені речення...», «Мої почуття та емоції» (за Б. Додоновим), шкала самооцінки Ч. Спілбергера, «Самооцінки поведінки в конфліктній ситуації» (методика А. Аджиєва), визначення солідарності в колективі, авторський опитувальник та методика самооцінювання «Ознаки належності до нації», «Визначення змісту понять», авторська анкета «Національні почуття», «Сучасні реалії» тощо.

Досить детально описано автором методику і результати констатувального етапу експерименту у процесі якого поглиблено вивчено рівні вихованості національного самоствердження учнівської молоді. Кількісний розподіл учнів за рівнями вихованості дав підстави стверджувати Р.Л. Сойчук про недостатню роботу у цьому напрямі, необхідність у пошуку

ефективних шляхів, як б забезпечували виховання й необхідну корекцію національного самоствердження учнівської молоді.

У третьому розділі роботи розроблено й належним чином обґрунтовано структурно-функціональну модель, педагогічні умови виховання національного самоствердження учнівської молоді. Створена модель містить такі складові: цільовий блок (мета, завдання); концептуальний блок (методологічні підходи); теоретичний блок (структурні компоненти); діагностичний блок (критерії, показники, рівні вихованості національного самоствердження учнівської молоді); формувальний блок (педагогічні умови, форми, методи, етапи виховання національного самоствердження учнівської молоді); результативний (позитивна динаміка національного самоствердження в учнівської молоді).

У четвертому розділі дисертації дисертантом висвітлено формувальний етап дослідно-експериментальної роботи, представлено розроблене змістовно-методичне забезпечення та методику виховання національного самоствердження в учнівської молоді.

Безперечним позитивом поданої дисертації є організація підготовки вчителів до виховання національного самоствердження в учнівської молоді; організація позаурочної діяльності; організація роботи з батьками задля підвищення рівня їх компетентності, налагодження національної солідарної взаємодії, забезпечення єдності вимог.

Суттєвим здобутком дослідження слід вважати розроблену дисертанткою цілісну, достатньо виважену інтерактивну програму «Через національне самоствердження до процвітання», яка містить такі змістові модулі: «Я – особистість» – особистісний аспект, «Я – Ти, Інший» – міжособистісний аспект, «Я – Ми, родина, громада, народ, нація» – національно-ціннісний аспект, «Я – громадянин Української держави» – політико-правовий аспект, «Я – Всесвіт» – духовно-ціннісний аспект.

Відповідно до структури національного самоствердження особистості зміст програми реалізувався за допомогою груп методів виховання

національного самоствердження: методи пізнання (передбачають оволодіння знаннями про себе і свої можливості як носія цінностей нації та про українську націю і державність); методи активізації ідентифікації (зорієнтовані на позитивну національну ідентифікацію особистості з українською нацією); методи афіліації (мають на меті формування досвіду міжособистісної та національної солідарної взаємодії); методи регуляції та мобілізації (забезпечують активізацію, мобілізацію інтелектуально-духовних сил у національно цілеспрямованій діяльності для досягнення успіху та уміння самовдосконалюватися і здійснювати національну саморегуляцію).

Автором доведено, що найбільш дієво національне самоствердження формується у різновиді організаційних форм роботи: тренінги, проекти, пошукові експедиції, інтернет-зустрічі, бесіди, перегляд фільмів, флеш-моби тощо. Ефективним виявилось впровадження програми дій клубу «Самодостатня особистість – громадянин Української держави», яка сприяла національній рефлексії та ідентифікації, національній саморегуляції та афіліації.

П'ятий розділ дисертації присвячений аналізу результатів формувального етапу експерименту в динаміці вихованості національного самоствердження учнівської молоді та розкриття методичних рекомендацій з удосконалення процесу виховання національного самоствердження учнів. Автором представлено генеральну сукупність вибірки та її розподіл.

Кількісна та якісна інтерпретація результатів дослідження дозволили Сойчук Р.Л. підтвердити ефективність розробленої структурно-функціональної моделі виховання національного самоствердження в учнівської молоді. Загалом, опис експериментальної складової дослідження, логіка подання його матеріалів, процедури збору експериментальних даних та перевірки їх достовірності відповідають меті й завданням дослідження.

Слід наголосити на цінності досліджених матеріалів, що мають практичну значущість з розроблення методичного забезпечення для виховання національного самоствердження в учнівської молоді.

У цілому слід відзначити коректність і доцільність посилань та коментарів, наведених у роботі, що свідчать як про ретельність дисертантки, так і про її свідомий підхід до проведення дослідження. Стиль викладу матеріалу вказує на її послідовне прагнення і спрямованість на узагальнення та конкретизацію отриманих результатів.

Автореферат повною мірою відображає зміст дисертаційної роботи.

Наголосимо, що дисертантом проведено широку апробацію отриманих результатів. Основні положення та результати дисертаційної роботи знайшли відображення в 56 публікаціях, серед них: 2 монографії, 1 навчально-методичний посібник, 20 статей у наукових фахових виданнях, 5 статей у зарубіжних періодичних виданнях, а також у доповідях на науково-практичних конференціях різного рівня. Крім того, дисертація доповнена ґрунтовними додатками. Робота уточнена таблицями, рисунками, графіками, які дають можливість повною мірою уявити результати проведеного дослідження.

У цілому позитивно оцінюючи дисертаційну роботу, висловимо деякі зауваження і побажання.

1. Підрозділ 1.1., заявлений у роботі як «Розвиток ідеї національного самоствердження особистості в національному осягненні» має констатувально-описовий характер. Уважаємо, що підсилення його аналітичної складової позитивно вплинуло б на зміст цього підрозділу й збільшило б його обсяг.

2. У п. 1.1. (п.1.1.3) дисертації має місце дещо компілятивний аналіз історичних аспектів виховання національного самоствердження особистості. Крім того, доцільно було б виявити тенденції виховання національного самоствердження особистості на різних історичних етапах.

3. Робота набула б більшої досконалості, якби дисертантка ширше й ґрунтовніше представила сучасний зарубіжний досвід щодо виховання національного самоствердження дітей та молоді й динаміки змін цього

процесу у глобалізованому світі, окреслила можливості імплементації такого досвіду у сьогоденні.

4 Не переконливим, на наш погляд, виглядає визначення поняття «національно-особистісні цінності учнівської молоді». Формулювання цього феномену необхідно здійснювати на основі аналізу наукових джерел із зазначеної проблеми та вікових особливостей учнівської молоді. Однак, результати вивчення вікових особливостей учнівської молоді (14-17 років) автором характеризуються у п. 2.1., а визначення поняття подається у п. 1.3.

5. У підрозділі п. 2.3. дисертантом наголошено, що на підготовчому етапі формувального експерименту здійснено відбір експериментальних і контрольних груп. Бажано було б більше уваги приділити обґрунтуванню вибірки респондентів для участі в експерименті та вибору експериментальної бази дослідження.

6. Варто було б чітко окреслити основні параметри заявленої у предметі дослідження методики виховання національного самоствердження учнівської молоді та розкрити логіку впровадження методики.

7. Текст дисертації не позбавлений стилістичних та орфографічних огріхів.

Проте зроблені зауваження суттєво не впливають на загальну позитивну оцінку результатів представленої дисертаційної роботи.

Підсумовуючи, можемо констатувати, що дисертація «Теоретико-методичні засади виховання національного самоствердження в учнівської молоді», є самостійною і завершеною роботою, яка за рівнями наукової новизни і практичного значення відповідає чинним вимогам п.п. 9, 10, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.04.2013 р. №567. Отже, автор поданої до захисту дисертації – Сойчук Руслана

Леонідівна – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.07 – теорія і методика виховання.

Офіційний опонент:

Доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри теорії
та історії педагогіки
Київського університету
імені Бориса Грінченка

І.В. Тернопільська

Тернопільська І.В.
Лавришук В.С.
Лавришук А.В.